

Személyes adatok kezelése a digitális könyvtárakban: a könyvtárosok felkészítése oktatási programokon keresztül

A közkönyvtárakban dolgozó munkatársaknak új kihívásokkal kell szembenézniük a személyes adatok kezelése területén. Annak érdekében, hogy elkerülhető legyenek a szabályok és előírások megsértéséből következő vétségek, ajánlatos a fenti tárgykört érintő képzésekkel segítségükre lenni a könyvtárosoknak. Egy tréning kezdetén és befejezése után felmérték a cikkírók a könyvtárosok felkészültségét. A kutatás eredményeit közlik publikációjukban, melynek végeredményeként megállapítható, hogy a könyvtárosok a kurzus befejezése után sokkal tudatosabb adatkezelőkké váltak. Felismerték és azonosították a személyes adatokkal való munka problémáit, veszélyeit. A tanfolyamot követően további könyvtárak dolgozóiban is felmerült az igény hasonló képzések szervezésére. Egyértelműen igazolódott, hogy az adatvédelmi tudatosság részévé kell, hogy váljon a könyvtárosi munkának. A könyvtárlátogatók érdeke is ezt kívánja, hiszen a könyvtár missziójához hozzátartozik a használóinak adatvédelmi biztonsága is. A könyvtár nem lehet – sajnos a veszélye jelen van – helyszíne és elindítója adat-visszaélési bűnügyeknek.

Az információs technológia javítja és bővíti a tájékozódási lehetőségeit. Ugyanakkor veszélyeket is rejt a gyors fejlődés. Gyakori, hogy az egyébként pozitív változásokat kísérő negatív jelenségeket később ismerik fel az érintettek. A könyvtárhasználók soha nem jutottak még az ismerettárhoz ilyen nagy választékához, ám a digitális hozzáférés gyorsasága csak az egyik oldal. Más szempontból viszont tény, hogy az elérés kényelméért – mivel a felhasználóról sok adat gyűlik össze –, túl nagy árat kell esetleg fizetnie az olvasónak. Az elektronikus használat szokásai, digitális lábnyoma megmarad a gépeken. Az egyes tárhelyekben, tárolókban maradó személyes használat, illetve a sorozatok törvényszerűségeit mutató keresések később felhasználhatók lehetnek bűncselekmények tervezése és végrehajtása során. Ez a

probléma az egész társadalmat érinti, ezek a veszélyek a teljes intézményrendszert fenyegetik, beleértve a tudásszolgáltatók teljes spektrumát is. A világ könyvtárainak szembe kell nézniük az adatvédelem szerteágazó kérdéskörével.

Az adatvédelmi fenyegetettség 2006-ban vált plasztikussá a kutatók előtt is: kilencszázezernél több társadalombiztosítási szám tulajdonosainak adatai szivárogtak ki a Google közbeiktatásával, Koreában pedig egy év alatt kétezer intézmény oldalairól loptak el hatszázezer személyes adatot. 2012-ben a *Koreai Információbiztonsági Hivatal* súlyos adatokat tett közzé: öt év alatt az információs támadások növekedése megduplázódott, nagyságrendileg a 17 ezres elkövetési szám 35 ezerre ugrott. Jellemző a hitelkérelmi adatok jogellenes tárolása, és szintén gyakori eset a nem engedélyezett adatgyűjtés is. Az intézmények adatvédelmi helyzete sok esetben nem megalapozott, és konkrét veszély, hogy maguk a könyvtárak is csatlakoznak ehhez a hibás szemlélethez.

Már jelen tanulmány publikálása előtt is több kutatás elemezte azt, hogy milyen adatkezelési folyamatok lehetnek veszélyforrások a könyvtárakban. A legjellemzőbbek:

- a kölcsönzés: a kiadás és a visszahozás elektronikus munkaműveletei,
- könyvtári tájékoztatás: adatbázisokba, adattárakba való belépés, illetve ezek elektronikus felületeinek használata,
- online keresés.

Az itt leírt folyamatok során a könyvtárak és a könyvtárosok jelentős mennyiségű személyes adathoz jutnak hozzá, és kezelnek. Ennek következtében több könyvtári szervezet is határozottan igényelte, hogy a könyvtárak részére készüljenek adatkezelési szabályzatok. Az *ALA (American Library Association)* a weboldalán publikált egy szabályzatmintát. Látni kell azonban, és ezt a szakirodalom is aláhúzta, hogy minden ország

sajátos kulturális környezetét figyelembe véve lehet csak hatékony szabályozást készíteni.

A tanulmány összefoglalót ad a témakörben eddig megjelent, elérhető (angol nyelvű) tanulmányokból. Az összesítésben idézett publikációk rámutatnak, hogy a könyvtári munka keretében zajló személyes adatkezelés nincs kellően értelmezve és szabályozva, holott a magánélet védelme érdekében erre szükség lenne.

A cikkírók a következő kérdések alapján tanulmányozták, hogy egy adatvédelmi képzés után milyen változások álltak be a könyvtárosok szemléletében:

1. Milyen szinten érdeklődnek a résztvevők az adatvédelem iránt a képzés előtt és után?
2. Mennyire vannak tudatában a könyvtárosok, hogy munkájuk során érzékeny személyi adatokat kezelnek, és ezek sérthetik a könyvtárhatalmasok adatvédelmi jogait?
3. Változik-e a könyvtárosok felfogása szerepükről az adatvédelem körében a képzés folyamán?
4. Mennyire tartották az adatvédelmi képzést hasznosnak a résztvevők?

A képzés utáni változásokat a tanulmány szerzői öt pontban foglalták össze:

1. Jelentősen nőtt az adatkezelési tudatosság. A könyvtárosok számára tudatosult a probléma súlyossága. Ez alapján vitathatatlan, hogy szükségesek lennének az ilyen jellegű képzések, amelyek nyomán a könyvtárakban csökkenhet az esetleges adatvédelmi jogsértések esélye.
2. A résztvevők által kezelt könyvtári nyilvántartások vizsgálata nyomán számszerűen kimutatható volt az adatkezelési hibák elkerülése iránti törekvés.
3. A tréning előtt a könyvtárosok úgy vélték, a felhasználók tevékenységének adatait tulajdonképpen örökre, tehát határidő nélkül meg kell őrizni. A beszélgetések, viták eredményeként megállapodtak abban, hogy a tizenkét hónap, azaz egy év bőven elegendő a megőrzésre, ez lehet a maximális időegység az adatok archiválására. A könyvtári működésre vonatkozó statisztikák ebből kinyerhetők, ezt követően gondoskodni kell a törlésről.

4. A digitális átalakulás kényszerében a könyvtárak és könyvtárosok változó szerepét az adatvédelem területén megértették a résztvevők. Világossá vált előttük, hogy komoly lépéseket kell tenniük a jövőben az olvasók személyes adatainak védelmében. Lelkesen vettek részt az ezirányú feladatok meghatározásában.
5. A könyvtárosok nagyon hasznosnak találták az oktatást további munkájuk szempontjából. Kifejezték igényüket a folyamatos képzésre a későbbiekben is. Jelezték, hogy ajánlani fogják kollégáiknak is a részvételt az ilyen jellegű képzéseken.

Külön megjegyzi a szerzők, hogy a résztvevők majd teljes köre úgy vélte, hogy szükséges lenne az adatvédelmi oktatás beépítése már az alapszintű könyvtárosképzés rendszerébe is. Amíg ez nem valósul meg, addig is a szakmai szervezeteknek kellene gondoskodnia a kiegészítő képzések megszervezéséről.

A könyvtár alaphivatása az, hogy biztosítsa a polgárok intellektuális szabadságát. Ennek függvényében az olvasók joggal várják el, hogy a könyvtárhasználat közben keletkezett személyes adataikat – például: mit kerestek a weben, hol kerestek, mit töltött le – bizalmasan kezeljék, mások számára ne tegyék elérhetővé. Biztosítani kell a könyvtárlátogatók számára, hogy szabadon kereshessenek, kutathassanak a digitális tereken, abban a tudatban, hogy tevékenységüket nem naplózzák, aktivitásuk részleteit nem gyűjtik adatbázisokba, nem adják át más intézményeknek. Az olvasónak meg kell adni azt az érzést, hogy a könyvtárban sem a könyvtárosok, sem mások nem ellenőrzik, felügyelik a digitális tudásbázisokkal összefüggő magatartásformáit. Ha a könyvtárlátogatókban feléled a gyanú, hogy a könyvtári informatikai rendszerek „lukasak”, így kölcsönzési adataikat, webkereséseiket, e-maileiket, kutatási témáikat nem tudja megőrizni, megeshet, hogy a könyvtárak nem tudnak megfelelni alapfeladataiknak, azaz a tudáshozzáférés szabadságának biztosításához.

/NOH, Younghee: Digital library user privacy: changing librarian viewpoints through education. = Library High Tech, 32. évf. 2. sz. 2014. p. 300–317./

(Kerekes Pál)